

УДК 373.5.015.31:172.1

Тимчик М. В. , Мішаровський Р. М.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРТИНГОМ

В статті розкривається єдність школи та сім'ї у військово-патріотичному вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом. З цією метою проаналізовано військово-патріотичне виховання в загальноосвітніх навчальних закладах і розкрито спільну діяльність школи та сім'ї у військово-патріотичному вихованні учнів 7–9 класів у процесі занять хортингом. У статті показано, що правильне застосування змісту, форм і методів даного дослідження впливає на військово-патріотичну вихованість учнівської молоді.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, старші підлітки, школа, сім'я, заняття хортингом, військова служба, спортивні секції, хортинг.

Тымчик Н. В. , Мишаровский Р. Н. . Военно-патриотическое воспитание старших подростков в процессе занятий хортингом. В статье раскрывается единство школы и семьи в военно-патриотическом воспитании старших подростков в процессе занятий хортингом. С этой целью проанализировано военно-патриотическое воспитание общеобразовательных учебных заведений и раскрыто совместную деятельность школы и семьи в военно-патриотическом воспитании учащихся 7-9 классов в процессе занятий хортингом. В статье показано, что правильное применение содержания, форм и методов данного исследования влияет на военно-патриотическую воспитанность учащейся молодежи.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, старшие подростки, школа, семья, военная служба, спортивные секции, хортинг.

Tymchyk M.V., Misharovskyy R.M.. The Military-Patriotic Upbringing of Senior Teenagers in The Training Process of Horting. The article reveals the unity of school and family in the military-patriotic upbringing of senior teenagers in the training process of Horting. For this purpose the military-patriotic upbringing in secondary schools is analyzed and the common activities of school and family in the military-patriotic upbringing of 7-9 grades students in the training process of Horting are revealed. In the article shows that the correct application of the content, forms and methods of this research influences on military-patriotic upbringing of youth. An example of a successful training of young people to defend of the Motherland may be a family of veterans, war children, older people, outstanding athletes, which we examined because they are really carriers of fighting and sporting traditions of our people. In such families children effectively forming features of defenders of the Motherland, enriching their moral and vital experience. During the military-patriotic activities in senior teenagers increased self-awareness and responsibility for their actions, formed a desire to get closer to their ideal actions. The complex of pedagogical objectives was solved and evolved democratic foundations of sport team during the common military-patriotic collective events in Horting. During the military-patriotic education in senior teenagers developed independence, organization, initiative, formed a civil attitude toward older people. Common military-patriotic events enriched sport collective and students of 7-9 forms by social experience and practice. This allowed each senior teenager to show and improve best patriotic qualities, makings and organizational skills that will be necessary in future careers, military and sports activities. Students of 7-9 forms involved in search work and met with children of war, local athletes, were helping the elderly to buy medicines from pharmacies and food stores. Together with the teachers of physical training, teacher of the discipline "National defense", coaches of Horting sections and physical culture clubs senior teenagers made decorations for sports and military glory rooms, acted as presenters during the military-patriotic events and so on.

Key words: military-patriotic upbringing, senior teenagers, school, family, training process of Horting, military service, sports clubs, Horting.

Постановка проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури (М. Зубалій, М. Тимчик, В. Третьяков, В. Фарфоровський та інші) з теми дослідження засвідчує, що у військово-патріотичному вихованні старших підлітків цілісність і безперервність виховного впливу на особистість учня є однією з найбільш важливих закономірностей. Оскільки окремі або епізодичні виховні заходи школи та сім'ї хоч і добре педагогічно продумані, але вони не можуть забезпечити достатній рівень вихованості підлітків, формування в них стійких військово-патріотичних якостей. Вивчення режиму навчального дня свідчить, що учні підліткового віку проводять щодня 5–7 годин у школі, решту часу поза школою, тобто не перебувають під безпосереднім керівництвом і впливом учителів та тренерів спортивних секцій. Звідси зрозуміло наскільки важливо залучити до виховної роботи з учнями громадськість. Звичайно, ефективність виховання учнів старшого підліткового віку, вимірюється не тільки безпосереднім впливом на них учителів і тренерів, а й всім укладом життя, правильною системою й організацією військово-патріотичної роботи. Але було б помилковим не враховувати фактора безпосереднього впливу дорослих на старших підлітків у процесі військово-патріотичного виховання. Досвід кращих загальноосвітніх шкіл показує, що залучення активу батьків до життя школи, обговорення важливих питань навчальної та виховної роботи, їх безпосередня участь у проведенні найрізноманітніших військово-патріотичних виховних заходів дає можливість педагогічним колективам правильно спрямувати свою виховну роботу, виробити єдину лінію та координувати виховні зусилля школи, батьків та громадськості. Прикладом успішної підготовки молоді до захисту Батьківщини можуть бути сім'ї ветеранів, дітей війни, старшого віку,

видатних спортсменів, які ми вивчали, оскільки вони є дійсними носіями бойових і спортивних традицій нашого народу. В таких сім'ях у дітей ефективно формуються риси захисника Батьківщини, збагачуючи їхній моральний та життєвий досвід. У процесі військово-патріотичної діяльності в старших підлітків підвищувалася самосвідомість і відповідальність за свої дії, формувалося бажання наблизитись у вчинках до свого ідеалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми. Це, насамперед, дослідження основ патріотичного виховання (І. Бех, В. Мірошніченко, К. Чорна та інші), проведення військово-патріотичних спортивних ігор (Г. Коломоєць, Р. Мішаровський), організації спортивних змагань на призи учасників бойових дій (К. Жукотинський, М. Зубалій, М. Тимчик) тощо. Проведений аналіз педагогічної літератури засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід військово-патріотичного виховання старшокласників, однак проблема військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі занять хортингом досліджена недостатньо.

Мета статті – розкрити спільну діяльність школи та сім'ї у військово-патріотичному вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з пріоритетних ознак змісту військово-патріотичного виховання у процесі занять хортингом було формування в старших підлітків поважного ставлення до людей старшого віку. Учні 7–9 класів залучалися до пошукової роботи, проводили зустрічі з дітьми війни, місцевими спортсменами. Разом із учителями фізичної культури, викладачем дисципліни „Захист Вітчизни”, тренерами спортивних секцій з хортингу старші підлітки оформляли кімнати спортивної та бойової слави, виступали у ролі ведучих під час проведення військово-патріотичних заходів. Учні експериментальних груп також вели переписку зі спортсменами – випускниками школи; проявляли турботу до ветеранів, дітей війни, які за станом здоров'я не могли взяти участь у відкритті спортивних змагань. Така наполеглива й змістовна військово-патріотична діяльність стимулювала учнів 7–9 класів до прояву чуйності до слабших людей, ініціативності й винахідливості під час занять хортингом. Дієвим змістом військово-патріотичного виховання учнів 7–9 класів у процесі занять хортингом було проведення в школі спортивних вечорів та вечорів бойової слави українського народу. Перед їх проведенням старші підлітки експериментальних груп з допомогою вчителів фізичної культури, викладачів дисципліни „Захист Вітчизни” ділилися на підгрупи за інтересами, на які покладалося вирішення конкретно поставлених завдань з військово-патріотичного виховання. При цьому докладалися максимум зусиль з боку вчителів, щоб не допустити у малих групах домінування прагнень неформальних лідерів, а навпаки створити атмосферу рівноправності, доброзичливості, взаємодопомоги, незалежності один від одного, щоб кожен старший підліток зміг самостійно реалізувати свої задуми та ідеї під час вирішення поставлених учителем військово-патріотичних завдань. У процесі організації спортивних вечорів та вечорів бойової слави було помітно, що старші підлітки отримували емоційне задоволення від спільного проведення військово-патріотичних заходів з дорослими й своїми товаришами. Вони, зокрема, брали участь у розробці сценарію спортивного свята, присвяченого відомому спортсмену, ветерану, земляку; тактичних й індивідуальних схем протидії ігровому розподілу практичних завдань між учнями 7–9 класів щодо їх виконання в процесі проведення військово-патріотичних заходів із хортингу.

Під час проведення спільних колективних військово-патріотичних заходів із хортингу вирішувався комплекс виховних завдань, відбувався розвиток демократичних основ спортивного колективу. В процесі військово-патріотичного виховання в старших підлітків розвивалася самостійність, організованість, ініціатива, формувалося громадянське ставлення до людей старшого віку. Спільне проведення військово-патріотичних заходів збагачувало спортивний колектив та учнів 7–9 класів соціальним досвідом, практичної діяльності. Це дозволяло кожному старшому підлітку проявляти й удосконалювати свої кращі патріотичні якості, задатки та організаторські здібності, які будуть їм необхідні в майбутній професійній, військовій та спортивній діяльності. Також у процесі експериментальної роботи значна увага приділялася врахуванню психологічних й анатомо-фізіологічних особливостей старших підлітків. Тому, що в цей віковий період стрімко підвищуються темпи росту як дівчат, так і хлопців (нерівномірно); процес окостеніння ще не закінчений; ріст м'язових волокон не встигає за більш швидким ростом трубчастих кісток у довжину; статеве дозрівання нерівномірне, у дівчат починається раніше, що впливає на їхні функціональні можливості; розміри серця швидко збільшуються, поліпшується його іннервація, але розвиток кровеносних судин дещо відстає від розвитку серця; відбуваються бурхливі прояви емоцій, велика нервова чутливість (наприклад, на несприятливі рішення й дії спортивних суддів вони реагують упереджено), швидка зміна настрою; хлопці часто переоцінюють власні функціональні можливості, дівчата навпаки – недооцінюють. Як зазначає В. Г. Ареф'єв, у цьому віці учні старшого підліткового віку дуже чутливі до оцінки їх особистості та діяльності, гостро реагують на будь-яке обмеження їхньої гідності, не терплять повчань і нотацій. Тим часом, наголошує автор, підлітковий вік – один з найсприятливіших періодів розвитку рухових можливостей [1]. Ураховуючи вище зазначені особливості старших підлітків, ми проводили в експериментальних групах військово-патріотичне виховання в процесі занять хортингом з дотриманням таких вимог: уникали великих силових, інтенсивних фізичних навантажень на опорно-руховий апарат; перед тим, як виконувати конкретну фізичну вправу, учні 7–9 класів робили спеціалізовану розминку, яка відповідала виду спортивної діяльності; фізичні вправи, які давали значне навантаження на серцево-судинну систему, ми чергували із спеціальними вправами на відновлення; під час виконання фізичних вправ, які були за навантаженням однакові, хлопці й дівчата даного віку виконували їх із різною кількістю повторень, що давало змогу здійснювати диференційований підхід з урахуванням вікових особливостей; виконуючи завдання вчителів, які вимагали від учнів 7–9 класів значних фізичних зусиль, здійснювався індивідуальний підхід з урахуванням функціональних можливостей їхнього організму.

У процесі експериментальної роботи було виявлено зміст і характер того морального досвіду, який отримують старші підлітки під впливом занять хортингом. Вчителі, тренери спортивних секцій та батьки проводили з ними бесіди, що

дозволяло виявляти характер військово-патріотичної виховної роботи, зрозуміти поведінку учнів в сім'ї та школі. Учні 7–9 класів було дано завдання написати твір на тему «Військово-патріотичні традиції України», «Військово-патріотичні успіхи Батьківщини», в яких вони повинні були висвітлити свої думки й те, що їм відомо про своїх дідів та прадідів, їхній військовий шлях, участь у Великій Вітчизняній війні, суспільній та громадській діяльності; що вони вважають характерним і цінним в їхній діяльності, характері; що прагнуть наслідувати у своїх рідних й чи готові учні розвивати в собі відповідні морально-вольові й військово-патріотичні якості. Під час проведення військово-патріотичної роботи важливо було домогтися, щоб старші підлітки самі бачили своїх рідних у патріотичному процесі, цінували їхню багаторічну працю, успадковували найкращі військово-патріотичні традиції сім'ї.

Як свідчить практика, в деяких сім'ях бракує контакту між батьками й підлітками. Матеріали дослідження показали, що близько 70 % учнів 7–9 класів зовсім або недостатньо обізнані з життєвим шляхом дідів та прадідів, їхньою спортивною та громадською діяльністю, поглядами, відносинами до навколишнього життя. Значна частина старших підлітків, про що вони пишуть у своїх творах, не надає цьому значення або не цікавиться діяльністю старших поколінь, вважаючи це особистою справою батьків і дідів. Усе це знижує можливості спільної діяльності сім'ї і школи у військово-патріотичному вихованні дітей та молоді. Однак, у тих сім'ях де розмови про успіхи батьків і дідів проводяться, там вони сприяють формуванню патріотів і захисників Вітчизни. Також виявилось, що окремі учні не вважали своїх батьків, дідів, прадідів авторитетами для себе, прикладом для наслідування. Мотивувалося це найчастіше тим, що в сім'ї ніколи не спілкуються на військово-патріотичну та спортивну тематику тощо. Тому, на нашу думку, це є тривожними сигналами для школи, завдання якої з допомогою громадськості виправити недоліки військово-патріотичного виховання старших підлітків у сім'ї.

Проте учні старшого підліткового віку завжди із захопленням слухають розповіді батьків, учителів фізичної культури про життєвий шлях відомої людини, про її успіхи в спорті, досягнення у військово-патріотичній та громадській роботі. Їх особливо хвилюють героїчні епізоди, патріотичні вчинки земляків у роки війни та інших військових конфліктів. У старших підлітків виникає почуття гордості за своїх земляків, близьких людей, родичів, і вони прагнуть бути такими, як вони. Важливою складовою частиною виховної роботи в сім'ї є формування військово-патріотичних почуттів, готовності до захисту Батьківщини. Розповіді членів сім'ї – учасників Великої Вітчизняної війни та дітей війни про проявлений героїзм в боротьбі з ворогом, перегляд телепередач й кінофільмів на військово-патріотичну тематику, використання матеріалів художньої літератури, що відображають героїку, сприяють формуванню в старших підлітків позитивного ставлення до проведення військово-патріотичної діяльності в сім'ї і школі.

ВИСНОВКИ. Таким чином, зміст виховної роботи вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій з хортингу, викладачів дисципліни „Захист Вітчизни” у єдності з сім'ями під час військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі занять хортингом включав спортивні змагання на призи відомих земляків, проведення вечорів спортивної та бойової слави, написання творів на тему «Військово-патріотичні традиції України», «Військово-патріотичні успіхи Батьківщини», які сприяли підвищенню військово-патріотичної вихованості старших підлітків, поліпшенню якості навчально-виховного процесу. Аналіз отриманих результатів показав, що ефективність військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі занять хортингом підвищилася за таких організаційно-педагогічних умов: тісному взаємозв'язку сімей і педагогічних колективів експериментальних ЗНЗ; правильної педагогічної спрямованості форм і методів військово-патріотичного виховання старших підлітків; удосконалення змісту військово-патріотичного виховання учнів у процесі занять хортингом; використання особистісно зорієнтованого й індивідуального підходу до старших підлітків; відповідність змісту військово-патріотичного виховання в процесі занять хортингом інтересам учнів середніх класів тощо.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. *Перспективним може бути* вивчення: особливостей військово-патріотичного виховання в процесі занять хортингом учнів різних вікових груп; зв'язку військово-патріотичного й фізичного виховання учнів середніх класів; педагогічних умов військово-патріотичного виховання учнів у спортивних об'єднаннях за місцем проживання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання : підручник / В. Г. Ареф'єв. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 268 с.
2. Єрьоменко Е. А. Тренування в хортингу : навчально-методичний посібник / Е. А. Єрьоменко. – К., 2009. – 227 с.
3. Зубалій М. Д. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій. – К., 2010. – 272 с.
4. Miroshnichenko, V. I. (2012). Systema patriotichnogo vykhovannia maibutnikh ophitseriv-prycordonnykiv [The system of patriotic upbringing of future officers-border guards]. Khmelnytskyi: Vydavnytsvo Nationalnoi akademii Derzhavnoi prycordonnoi sluzhby Ukrainy imeni V. Khmel'nitskoho.
5. Tymchuk, M. V. (2013). Patriotichne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi phiskulturno-masovoi roboty [Patriotic education of senior teenagers in the process of sport and mass work]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
6. Tretiakov, V. & Farforovskiy, V. (Eds.) (1982). Osnovy voienno-patrioticheskogo vospitaniia shkolnikov [Bases of military-patriotic upbringing of pupils]. Kyiv.
7. Farforovskiy, V. P. & Valeev, I. I. (1991). Patrioticheskoe vospitaniie uchaschykhhsia v natsionalnoi shkole [Patriotic upbringing of pupils in national school]. Moscow.